

Гордана Стојић

НАЧЕЛА ЕКОНОМСКЕ СОЦИОЛОГИЈЕ*

Књига Ричарда Сведберга (Richard Swedberg), једног од најзначајнијих савремених аутора из области економске социологије, представља, по речима самог аутора, општи увод у економску социологију, чија је сврха да пружи увид у најзначајније појмове, теоријска и емпиријска истраживања из ове области. Поред тога, аутор на почетку и на крају књиге образлаже теоријски приступ за који се он залаже.

Економска социологија може укратко да се дефинише као примена социолошке традиције на објашњење економских појава; њен предмет је улога друштвених односа и друштвених институција у економији (IX), али по мишљењу аутора, то није довољно. Нова перспектива за коју се Сведберг залаже, јесте усмеравање анализе на социолошки појам интереса у смислу у коме је он развијен код класика социологије (посебно Вебера и Зимла) – да се „интереси могу осмислити, изразити и остварити једино у друштвеним оквирима и преко друштвених односа“ (3). Социолошки појам интереса се разликује од економског. Интереси су, по Сведбергу, „покретачи људских акција на темељној разини“ (293) и њихова примена омогућава да се са површинског нивоа пређе на дубљи ниво анализе, као што то ради Вебер у *Протестантској етици*. Избори између различитих могућих облика делања које праве актери, конфликти, улога субјективности и културе у економском понашању – неки су од проблема за које Сведберг сматра да се успешно могу истраживати само уколико се примени, поред других приступа, и социолошки појам интереса. При том, треба увек имати у виду нека ограничења примене овакве анализе. Појам интереса треба посматрати као део социологије средњег обима и не треба га уздићи до нивоа опште теорије. „Појам интереса треба бити један од кључних појмова у социологији – ништа више, ништа мање“ (295). Сведберг истиче да употреба овог појма у економској социологији има још једну предност – омогућава дијалог са економистима.

Прва два поглавља књиге односе се на историју економске социологије. У развоју она је доживела два врхунца – у периоду класика (1890-1920) и после 1980. године. Од претеча економске социологије Сведберг истиче значај Токвила и Маркса. Вебер је први аутор који је покушао систематски да изгради економску социологију (посебно у делу *Привреда и друштво*) постављајући њена теоријска начела и спроводећи емпиријска истраживања. Сведберг сматра да се Веберова студија *Протестантска етика и дух капитализма* може сматрати „парадигмом и водичем у приступу економској социологији“ (IX). Кроз читаву књигу он указује на могућности и вредност примене Веберовог приступа у савременој економској социологији. Поред Вебера, аутор указује на значај радова Диркема и Зимла у овој фази развоја економске социологије. У периоду 1920-1980. долази до опадања интересовања за ову дисциплину, али су из овог периода важни радови Шумпетера (анализа капиталистичке

* Richard Swedberg (2006) *Načela ekonomske sociologije*. Zagreb: Mate, Zagrebačka škola ekonomije i managementa (str. 1-369), наслов оригинала *Principles of Economic Sociology* (2003).

економије и теорија предузетништва), Полањија (појмови укореењности и облици интеграције) и Парсонсова анализа економије као друштвеног подсистема.

Преглед савремене економске социологије почиње Грановетеровим есејем „Економска акција и друштвени живот“ (1985) у коме он износи теорију друштвене укореењности. Ова теорија, по Сведберговом мишљењу, представља једини покушај доследног изграђивања целовите теорије у новој економској социологији (израз који је такође увео Грановетер). Нова економска социологија је плуралистичка и обухвата примену више теоријских перспектива чији кратак преглед аутор даје. Развија се пре свега у САД-у, а од европских достигнућа Сведберг истиче значај Бурдијеових радова о социјалном капиталу, друштвеној конструкцији економије и идеји економског поља која представља једину алтернативу Грановетеровом моделу укореењности.

У наставку књиге Сведберг даје приказ истраживања најзначајнијих економских институција – економске организације и тржишта. Појам економске организације у ширем смислу односи се на друштвену организацију читаве економије, а њен најзначајнији облик у савременом друштву је капитализам. Аутор износи социолошки модел капитализма и истиче да економској социологији највише одговара Веберова концепција капитализма – схватање да постоји више типова капитализма, да капитализам није систем са својим посебним законима, већ је укореењен у друштвену акцију, и да је потребно да анализа буде историјски утемељена. Други облици друштвене организације економије који данас привлаче пажњу, су индустријски окрузи и глобализација.

Од економских организација у ужем смислу најзначајнија је предузеће. Аутор даје исцрпан преглед економских и социолошких теорија предузећа истичући значај Веберовог приступа и теорије организације, као и индустријске социологије и социологије рада. Он указује на проблеме којима би требало да се бави економска социологија предузећа користећи резултате других дисциплина и развијајући сопствени приступ.

У првом поглављу посвећеном тржишту, Сведберг даје преглед схватања тржишта у економској науци (од Адама Смита до теорије игара и институционалне економије). Приказ социолошких теорија тржишта поново почиње са Веберовом анализом тржишта са становишта друштвеног делања, а затим се наводе model W(y) Харисона Вајта, тржиште као мрежа (Грановетер и други), тржиште као део поља (Бурдије). У наставку аутор даје приказ развоја тржишта кроз историју истичући да историјски приступ треба да покаже какву су улогу имала тржишта у различитим типовима друштава и економија, али и да укаже на проблеме којима би требало да се бави економска социологија у анализи тржишта као друштвених структура.

Неколико наредних поглавља посвећено је неекономским институцијама без којих ниједна модерна економија не би могла постојати, а од којих су најзначајније политичка власт и правни систем. Аутор се посебно бави улогом државе у економији, истичући да је то боља формулација од „државе и економије“ јер државу треба посматрати као део опште организације економије. Он даје приказ схватања улоге државе у економији у економској теорији, код класика социолошке мисли и у новој економској социологији. Затим обрађује два проблема – како држава ствара и троши своје приходе (фискална социологија) и државно усмеравање економије, док се трећим проблемом – како држава успоставља и надзире темељна правила за економију, укључујући и законска – бави у наредном поглављу. Сведберг посебно истиче значај проучавања односа права и економије: улога права у економији, међусобни утицај економских и правних појава и начин на који правни систем подстиче или

успорава економски развој. Предмет истраживања економске социологије треба да буду, полазећи од радова класика (Вебера, Диркема и Маркса) кључне правне институције – власништво, наслеђивање, уговор, предузеће као правна особа. Поглавље се завршава приказом истраживања односа економије и права у новој економској социологији и правцу „право-и-экономика“.

Разматрању односа културе и економије Сведберг посвећује два поглавља („Култура и економски развитак“ и „Култура, поверење и потрошња“). У првом поглављу разматра различита схватања појма културе и односа културе и интереса. Посебно се истиче значај Веберовог схватања о томе да су интереси покретачи економског делања, а култура обликује општи смер делања (метафора „скретничара“). Аутор затим даје опширнији приказ Токвилове анализе економске културе у Америци XIX века и Веберовог учења о односу културе, религије и економске етике. Разматрање односа културе и економског развоја завршава се приказом неколико новијих истраживања економске културе (радови Мертона, Гирца, Липсета). У наредном поглављу разматра се улога културе у свакодневном економском животу. Све економске делатности укорењене су у културу, као што су укорењене и у друштвене структуре (241). Сведберг истиче значај Бурдијеових појмова хабитус, културни капитал и културно поље за истраживање ових проблема. Једна од тема која привлачи пажњу социолога (од Зимла до Фукујаме), јесте однос културе и поверења као посебне вредности и специфичности „економског поверења“. Последња тема у овом поглављу јесте потрошња за коју аутор каже да је чврсто усидрена у систем друштвених односа, везана је за производњу и покреће је индивидуални интерес. Потрошњом се бавио низ аутора (Смит, Маркс, Вебер, Зимл, Веблен), а од савремених социолога Сведберг истиче Бурдијеов став да је избор производа прожет хабитусом на који утиче класа, а укус делује као механизам репродукције класног друштва.

За разлику од других дисциплина, односу рода и економије у економској социологији није посвећено много пажње последњих деценија. Сведберг истиче да економска социологија има појмове и перспективе релеватне за разматрање овог односа – присвајање (Вебер), укорењеност (Полањи), мреже (Вајт, Грановетер). По његовом мишљењу, две теме којима би требало да се бави економска социологија, јесу рад у контексту економије домаћинства (породични интереси) и жене и посао (женски интереси). Он сматра да треба превладати схватање да постоји само економски интерес, већ постоје различите врсте интереса које треба истраживати – мушки, женски, породични, дечји, сексуални, емотивни. Емоције такође могу да буду предмет економске социологије (на пример „емотивни рад“).

Последње поглавље („Мачкина дилема и друга питања за економске социологе“) посвећено је питањима за које аутор сматра да треба да буду предмет расправе у оквиру економске социологије. Прво питање је проблем структурних рупа у овој дисциплини, односно тема које до сада нису биле предмет проучавања, а по ауторовом мишљењу би то требало да буду. Сведберг користи метафору структурних рупа јер сматра да непокривеност ових тема није случајна, већ за сваку од њих постоји неко објашњење. Као пример, он наводи три таква проблема – предузетништво, стратификација и могућа примена теорије игара у економској социологији. Остала питања која би требало да буде предмет интересовања економских социолога, јесу: интереси и њихова улога у економској социологији, проблем објективности и промишљања вредносне усмерености производње знања о економији, као и питање да ли економска социологија треба да буде политичка наука.

Аутор конзистентно кроз читав текст спроводи своју идеју о могућности и потреби укључивања појма интереса у социолошку анализу економских појава истичући да су интерес и друштвени односи кључне категорије економске социологије. У прилог свом приступу Сведберг показује да је анализа интереса била присутна у великом броју радова социјалних теоретичара и класика социолошке мисли, као и да је примењују многи савремени социолози. Такође, настоји да покаже како би примена социолошког појма интереса допринела анализи и унапредила сазнања о економским појавама које су обрађене у књизи.

Таква перспектива не утиче на исцрпан и уравнотежен преглед најзначајнијих теоријских и емпиријских истраживања из ове области и на њихово критичко промишљање. Сваки од проблема је обрађен кроз приказ његовог третмана у економији, класичној и новој економској социологији. Разграничавањем економског и социолошког приступа и указивањем на економске појаве које треба да буду предмет социолошке анализе, кристалише се предметна област економске социологије. У исто време, јасно се указује и на комплементарност економског и социолошког приступа и потребу сарадње економске социологије са низом економских и социолошких дисциплина. Сведберг указује на неопходност историјске утемељености социолошке анализе економских појава и потребу превазилажења неких једностраности које се јављају у новој економској социологији (на пример запостављање истраживања улоге културе у економском животу). Посебну вредност књизи даје приказ најновијих теоријских приступа и бројних емпиријских истраживања, обимна библиографија, као и систематично и јасно излагање због чега она представља користан преглед економске социологије, али се због своје информативности и мултидисциплинарности може препоручити свима који су заинтересовани за новије тенденције у социологији.